

'Water' in de toponymie van Opwijk en Mazenzele

Plaatsnamen zijn een belangrijke informatiebron. Vaak schuilen er verwijzingen in naar vroeger grondgebruik of naar andere kenmerken van het landschap. Ook geven zij onrechtstreeks tijdsaanduidingen over hun ontstaan en dus ook over hetgeen waarop zij betrekking hebben.

Toen de mens het land in gebruik nam, werd dat in grote mate bepaald door de fysische gesteldheden van het landschap. De vruchtbaarheid van de bodem, de vochtigheid, de nabijheid van drinkbaar water, de bereikbaarheid, de strategische ligging, het waren allemaal elementen van belang voor de vestiging van een woning, de aanleg van een weg en de ontginning van het ommeland. De combinatie van de natuurcomponenten en de menselijke invloed mondde uit in een mozaïek van cultuurlandschappen. Hun aard en ontginning weerspiegelen zich duidelijk in de plaatsnaamkunde, waarvan hier-

onder enkele voorbeelden.

In veel gevallen bewaren de toponiemen (plaatsnamen) elementen van de geschiedenis die nergens anders tot uiting komen. Hun verklaringen dragen enorm bij tot de kennis van ons (lokaal) verleden.

De meeste plaatsnamen hebben betrekking op elementen uit de natuur: hoogten en laagten van de bodem, waterlopen (bvb. beek, borre, zijk, gracht), bodemgesteldheid, bos (hout, haag, horst, houwe, rode), onbebouwd land (bvb. heide, dries, eusel), broek-, meers- en weiland, akkerland (bvb. as, ing, kouter, veld), tuinbouwland (bvb. hof, lochting).

Daarnaast kregen niet alleen wijken, gehuchten en buurtschappen maar ook wegen, bruggen, beken, vijvers en putten benamingen die verwijzen naar 'water'.

'Water' in Opwijkse plaatsnamen (toponiemen)

Voor deze bijdrage van onderstaande Opwijkse plaatsnamen rond het thema 'water' werd gebruik gemaakt van de publicatie *Toponymie van Opwijk* door dr. Jan Lindemans (1930).

De teksten werden dan ook -aangepast aan de hedendaagse schrijfwijze- overgenomen uit dit onvolprezen wetenschappelijk werk van Jan Lindemans.

Geografische schets – De waters (1)

De Opwijkse waterlopen behoren tot twee kommen:

A. Water van de Denderkom:

1. De **Asbeek, Wiesbeek** of **Brabantse beek**, ontspringt in de *Donkmeersen*, vloeit door de dorpskom, door het *Broek* en de oude *Asch*; zij vormt dan de grens tussen Opwijk enerzijds, Merchtem en Buggenhout anderzijds; zij eindigt thans in de stadswallen van Dendermonde na Lebbeke bespoeld te hebben.
2. De **Bremtgracht** ontspringt op

't grondgebied van Merchtem en heet aldaar *Holbeek*; maakt de scheiding uit tussen Merchtem en Opwijk, vloeit langs de *Bremt* en ontmoet de *Brabantse beek* omtrent het *Kammeken*.

3. De **Averbeek, Hofstadbeek** of **Kluisbeek**, ontspringt in de *Betsmeersen*, ontvangt het water van de *Rogsmeersen* langs het *Rogsbeddewater*, vloeit langs het

Hofstadveld, de *Espt* en de oude *St.-Pieterskluis* en mondt uit in de *Wiesbeek* aan de *Heistergemmeersen*.

4. De **Nijverseelbeek**, **Veldmeerbeek** of **Kutserodebeek** neemt haar oorsprong in de *Perre-*, *Huffel-* en *Dokkenemeersen*, te *Nijverseel*, met drie grachten, de *Maldergracht*, de *Middelgracht* en de *Huffelgracht*, die samen de

Kwikborre vormen. Zij doorloopt het hele gehucht *Nijverseel*, langs *Veldmeer* en *Kutserode*, en eindigt in de *Wiesbeek* op het grondgebied van *Lebbeke*.

5. De **Langegracht**, **Middelgracht** of **Kwadebeek**, is een kleine zijloop van voorgaande beek. Zij heet aldaar **Klokbeek** en **Kleine beek**.

B. Water van de Rupelkom of Scheldekomp.

1. De **Puttenbeek** begint op 't grondgebied van *Asse* en heet aldaar **Wersbeek** (vervormd tot *Westbeek*), maakt de grens uit tussen *Asse* en *Merchtem* (vroeger *Opwijk*) ter plaatse geheten *Paddebreek*, vloeit een eindje over *Merchtem*s grondgebied en ontmoet weer de *Opwijkse* grens aan 't voormalig *Hof ten Putte*; zij vloeit langs de *Molendijk*, herinnerend aan een watermolen die vermeld werd tijdens de oorlogen tussen *Vlaanderen* en *Brabant* in de 14de eeuw; van daar ook de naam **Molenbeek** waarmee soms de *Puttenbeek* bedoeld wordt. De oude molen werd niet hersteld doch een andere werd gebouwd op de *Langveldebeek* en het water van de oude *Molenbeek* werd afgeleid naar de nieuwe molen door middel van een doorsteek, dwars over *Lettelkouter*, de **Dweersbeek**. Het afgeknotte stuk van de oude *Molenbeek* verdween niet geheel; de bedding van de meersen bleef bestaan (*de Puttenen*), het water der omliggende gronden (o.a. de **Haveloos Borre**) vormt er een smal beekje, de **Puttengracht**, dat de *Langveldebeek* ontmoet pas over de *Merchtemse* grens en aldaar in de *Molenbeek* uitmondt, die onder de naam van *Eikevliet* in de *Rupel*

stort (nu rechtstreeks in de *Schelde*).

2. De **Langveldebeek** of **Molenbeek** ontspringt te *Mazenzele*, achter 't dorp, en vloeit aldaar op 't scheiden van *Opwijk* enerzijds, *Mazenzele* en *Merchtem* anderzijds. Zij heet aldaar **Borrebeek**, **Munnikbeek** (*Affligemse* goederen in de nabijheid). Zij vloeit dan door heel 't kwartier van *Langvelde*, van waar de naam, ontvangt aan de *Lettelkouter* het water van de *Puttenbeek* door de *Dweersbeek* en stort zich in de *Molenvijver*. De watermolen alhier was, tot voor een eeuw, tevens graan- en oliemolen, 'stampmolen'. De beek heette dan ook de **Stampmolenbeek** en **Stampbeek**. Feitelijk is deze beek, alhoewel de grotere, een zijloop van voorgaande.
3. De **Regenwortelbeek** neemt haar oorsprong op de grens van *Opwijk* en *Baardegem* alwaar zij bekend staat onder verschillende namen: **Diepgracht**, **Hulsboschgracht**, **Rubbensgracht**, **Middelgracht**; zij komt op 't grondgebied van *Opwijk* aan de *Regenwortel* en eindigt in de *Langveldebeek* aan 't *Geersveld*. Deze beek heet ook **Spechtbeek**: zij vloeit voorbij de *Specht* of plaats waar een spijk (bruggetje) voorhanden is.

Lijst van toponiemen met het element 'water' (2)

In de beschrijvingen werden de volgende afkortingen (in veel gevallen gevolgd door een jaartal) voor volgende bronnen gebruikt:

- A = archief van de Armentafel (H. Geesttafel)
- B = gemeentelijke Atlas der Buurtwegen (1843-1846)
- C = oude (pré-)kadasterboeken (1640 en 1725-1726)

F	=	feodaal archief
G	=	schepengriffie
K	=	hedendaags kadaster (begin 19e eeuw)
L	=	recente officiële lijsten (stratenlijst, kiezerslijsten,...)
M	=	militaire kaarten
P	=	parochiaal kerkarchief
Popp	=	kadasterkaart Popp (ca. 1860)
R	=	dominiale rentenboeken
S	=	straatschouwingen 18e eeuw
V	=	volksmond
Vdm	=	kadastrale atlas Van der Maelen (1847)
W	=	gemeentelijke atlas van de waterlopen
Z	=	archief van Zwijveke

De nummering vóór de beschrijving is het volgnummer in de *Toponymie van Opwijk*. De aanduiding tussen haakjes achter dit nummer verwijst naar de plaats van het percelen of de toponymische entiteit op de bijhorende toponymische kaart. De citaten uit de bronnen zijn in schuinschrift geplaatst.

Toponiemen van putten

- 5.** ABEELENPUT (G 6): *een dachw. leen gen. den abbeelen putte aen de nanove straete*, G. 1566.- Ligging niet juist te bepalen.
- 60.** BEKPUT: *aen den becputte te Nijversele*, G 1609.- Een put waarvan de ligging niet verder te bepalen is.
- 73.** BETSPUT (E 7): *eenen putte geheeten den bethsputte*, F. 1775. – Put in het Betsveld.
- 85.** BLAKKE PUT (C 5): V. Verdwenen put op de Heirbaan [nu Gasthuisstraat].
- 96.** BLOCKSPUT (H 5): *op de blocxputte*, F. 1513, later *Blakke put* en ook *vlakke put*.- Een verdwenen put op het pleintje waar de Nanovestraat de Gasthuisstraat ontmoet. Zie ook Poel. Eigendom, in 1440, van Jan de Bloc; in 1513, van Heyndrick de Block fs Heyndricks.
- 163.** BRANDEWIJNPUT (C 3), B. - Naam ontstaan in 't begin van de 19de eeuw. Oude wal van 't Hof te Ingene.
- 171.** BREEPUT (E-F 7-8): *den breeden putte*, G. 1562; *op den breeden putte*, Z. 1659; *Breeput*, C. 1725 en pass. 17de-18de eeuw.- Grote partij bouwland naast Betsveld. Dit land ligt op een helling; het benedeneind ligt merkkelijk lager dan het boveneind aan de straat. De put, die alleen nog in de toponymie bestaat, is in verband te brengen met de leerlooierijen *ter Bets*. Misschien is *breede put* een volksetymologie uit *beetput* ?
- 228.** DAMPUT (I 5): *op den damputte*, G. 1576; *damput* passim 17de-19de eeuw.- Partij bouwland tussen de Opwijkkouter en de Broevink. Vroeger een 'afgedamde' put aldaar ? Thans geen spoor meer van put met dam. Ook niet in C. 1640 en C. 1725.
- 264.** DONKERE PUT (D 5): *den donckeren put*, R. 1615 en V.- Hetzelfde als *Veldmeerput*. Volksetymologisch uit *Donkput*: *op een eelsbroch daer de doncputte in steet*, G. 1342.- Plaats gelegen in de Donktmeers.
- 277.** DOORTPUT (G 4): *aen den doortputte*, A. 1597.- Walling rondom de Meer.
- 390.** FOKSPUT (F 3): *op den tfoxe put*, F. 1440; *bij den focxputte*, A. 1597; *teghen focxputte*, G. 1600; *den focxputte*, F. 1775; *fokspu*, V. - Een put in 't midden van het Foksveld.
- 650.** INGENEPUT (C 2): *den engenepu*, S. 1781; *den heypu*, S. 1781: *Ingeleput*, V.- een put bij 't Ingeneveld.
- 693.** KAREVELDPUT (F 6). V.- Put op het Kareveld, oude hofwal van de vroegere hofstede van Adam de Keysere (F. 1430). ... Sporen van de aanzienlijke oude wallingen waren vorige eeuw nog zichtbaar.
- 840.** KUTSERODE PUT (C 4): *aen den cutseropu*, F. 1775.

- 850.** KWADDE PLAS: *twee dachw. neven den quaeden plasch*, F. 1513.- Ergens op Neervelde, misschien hetzelfde als Fokspuit.
- 895.** LEEMPUT (G 8): *op langvelde ... an den leemputte*, G. 1540; *op den winckele ... aen den calverendans ende aen den leemputte*, F. 1775. - Een put waar leem (= zware potaarde) gestoken werd.
- 914.** LIJSEBETTENPUT (H 4): *1 dagw. lants en weyde gen. Lijsebettenput*, F. 1775. Waarschijnlijk volksetymologie uit Malijsenput.
- 949.** MALIJSEN PUT: *anderhalf dachw. op meerlenvelt geheeten den malijsen putte*, S. 1541. Een mergelput? Op het Merelveld (=mergelveld) zou dat niets wonders zijn. Vgl. ook Lijsbettenput.
- 991.** MEERPUT 1 (D 9): *te Droeshoute ... suyt de meire oft meirputte*, G. 1609.- Put, vorige eeuw nog zichtbaar, op de Meer.
- 992.** MEERPUT 2 (C 6): *int swertlant ... oost tegen de wevershoff ... west teghen den meerputte*, G. 1598.- Put, vorige eeuw gedeeltelijk nog zichtbaar, op 't Meerveld.
- 1179.** POEL (H 5): *den poel*, C. 1725.- Put op de Heirbaan [nu Gasthuisstraat] waar de Nanovestraat deze ontmoet. Andere namen: Abbeelenput, Blakkeput.
- 1204.** RAAPPUT, zie Rampaardput.
- 1206.** RAMPAARDPUT (G 7): *by rapaertsputte*, F. 15de eeuw; *rapaetsputte*, F. 1619; *den raepput*, C. 1640; *aen den raepersput*, F. 1775.- Perceel op de Hulst, herinnerend aan oude omwalling.
- 1257.** ROOTPUT 1 (D 7): *opt eerste perrevelt aen den rootputte*, G. 1599; *opt perrevelt aen den rotputte*, G. 1610; *aen den rooden putte*, F. 1775.
- 1258.** ROOTPUT 2 (E 7): *op den breeden putte ... den ruijtputte*, Z. 1659.
- 1259.** ROOTPUT 3 (E 7): *aent vosbroeck ... noort den ruijtputte*, Z. 1659. - Put om vlas te roten. Er is altijd vlas gekweekt te Opwijk.
- 1344.** STEENPUTSTEDEN 1 (H 10): *stede genaempt Steenputstede ... jeghens de boschstraete ende jeghens het boschvelt*, G. 1574; *een dachw. genaempt de Steenputstede* G. 1575; *weyde gheheeten steenputstede*, G. 1601; *Steenputtestede oft Steenputteweyde*, C. 1640; *2 dagw. van auts gen. Steenputstede, west de matteweyde*, F. 1775.- Hofstede waar een 'steenput' was te Waaienberg.
- 1345.** STEENPUTSTEDEN 2 (G 9): *de steenputstede ghelegghen te langvelde*, G. 1610; *behuysde hofstede te Langvelde van auts genaemt Steenputstede*, F. 1775.- Hofstede waar een 'steenput' was.
- 1369.** TOLLAARDPUT (C 10): *den tollaertputte*, F. 1473, F. 1775.- Te verstaan als 'put met een tol', d.i. 'met een rolvormig windas'.
- 1396.** VELDMEERPUT (D 5): *de veltmeerputte*, G. 1599.- Hetzelfde als de Donkere put.
- 1423.** VILVOORDE (G 4): *aen den waterput genaempt vilvoirden*, G. 1600; *aen eene fonteyne genaempt vilvoorden*, G. 1609.- Natuurlijke bron en waterput aan het Koutergat van Neervelde.
Fantasienaam ofwel volksetymologie uit Welborre ?
- 1425.** VISCHPUT (C 3): *in den visput... jeghens den noensbosch*, G. 1609. Zie Ingenepuit.
- 1428.** VLAKKEN PUT, in S. 1772-73; voor Blakkeput.
- 1449.** VORSCHPUT 1 (D 4): *bi den hove ten eeken ende bi den vorstputte up de zyde te cutserode waert*, F. 1440; *in den hoogendriesch aen den vorsputte ende aen het langevelt*, F. 1775.- Gracht in het veld, in de omstreken van 't Hof ten Eeken.
- 1450.** VORSCHPUT 2 (E 5): *Myn here Willem van der Eeken ... van den vorsputte aen leemans bloc*, R. 1470; *aen de vorsputten zuyt het hofvelt*, R. 1615, R. 1750.- Gracht in het veld, in de omstreken van 't Hof ten Eeken.
- 1470.** WAGENPUT: *den waghen putte, noort en west 't bosschervelt*, Z. 1659.-

Ligging onbekend.

1527. WOLFPUT (C 3): *op den noensbosch aen den wolfputte*.- Put aan het Hoensbos, overblijfsel van de hofgracht van 't Hof te Ingene.

1535. ZANDPUT (G 5): *den sandeputte*, P. 1620.

1536. ZAVELPUT (G 5): *den savelputte*, P. 1515. - Perceel op de Brugkouter, aan de Heirbaan, waar vroeger zavel geschoten werd. Thans behuisd.

Toponiemen van beken, grachten, goten en vijvers

15. ASBEEK (G-H 4-6): *Asbeke*, passim 15^e, 16^e, 17^e eeuw, *Hasbeecq*, C. 1725; *Asbeek*, B; *Bosbeek*, Vdm.- Beek die door de 'asch' vloeit; de benaming *Oude Beek* werd in de 19^e eeuw gebruikt voor de hele loop van de beek.

25. AVERBEEK (E-F 5-6), beeknaam die alleen bewaard bleef in samenstellingen: *Averbeekveld* en *Averbeekmeers*; oorspronkelijke benaming van de beek die later bekend staat als *Hofstadbeek* en *Kluisbeek*. *Aver* is denkkelijk een zeer oude waternaam. Vgl. o.a. de oudere vormen van het riviertje Yèvre: *alveolus averis* (a. 820), *Evra* (a. 825), *Avera* (a. 841), enz., vanwaar *Avaricum* (= de stad op de *Avara*) reeds vermeld bij Caesar. Een geslacht *van Averbek* leefde te Opwijk in de 14de eeuw: *Arnout en Jan van Averbek* zijn hoofden van staken in het Domaniaal Rentenboek; *Meus van Averbek*, evenzo in 't Rentenboek van Zwijveke.

42. BEDDEWATER, zie Rogsbeddewater.

53. BEERSBEEK (A 4-5): *opt royvelt metter eender syden aen de beersbeke*, F. 1513. - Beek op de Lebbeckse grens; heet aldaar, volgens de militaire kaart, Clokbeek.

140. BORREBEEK (F 10): *het cardenblock... zuyt de borrebeke*, F. 1775; *landt en bosch genaempt de borrebeke ofte 't cardenblock*, F. 1775. - Beekje op de Mazelse grens.

154. BRABANTSE BEEK 1 (C-J 1-5): *aen de brabantse beke*, G. 1599, F. 1775 en passim 17de-19de eeuw, K., B., W., M., V. - Beek die de scheiding uitmaakt tussen Opwijk enerzijds, Merchtem, Buggenhout en Lebbecke anderzijds; vroegere grensscheiding tussen het hertogdom Brabant (Merchtem en Buggenhout) en het graafschap Vlaanderen (Opwijk en Lebbecke). Van daar de naam.

175. BREMTSGRACHT (I-K 5): *de bremsgracht*, P. 1697; *aen de bremsgracht*, F. 1775.- Gracht die het water van Brecht en Broevink naar de Brabantse beek voert.

206. BURGGRACHT (E 2): *een dachw. neffens den hoogen-driesch totter burgracht te gaene*, F. 1775. De hier vermelde burgracht is deze van Pluimshof; sporen er van zijn nog merkbaar. De 'burg' moet reeds verdwenen zijn in de 14de eeuw; de naam mot blijft echter nu nog bewaard.

247. DIEPGRACHT (C 10).- Gracht op de Baardegemse grens. R. 1615 gewaagt van een stuk land gelegen *in den diepgracht*, ergens op de Heidries naast de grens.

331. DWEERBEEK (J 7-8): *op de dweerbeke*, F. 1430, P. 1515, R. 1615; *op de dweirbeke*, P. 1515; *op de dweerbeke*, G. 1541; *op de dweelbeke*, G. 1563, 78, 99, P. 1596, A. 1609, R. 1615, P. 1623; *op de dweilbeke*, G. 1609, p. 1620, A. 1624, Z. 1659; *op de dwelbeke*, C. 1640, F. 1775 en passim 17de-18de eeuw; *welbeke*, C. 1725 en passim 17de eeuw.- Naam van een doorsteek, dwars door de Lettelkouter, om het water van de Puttenbeek naar de Molenbeek af te leiden, en alzo het waterdebit van de molen te vergroten. Dit moet geschied zijn toen de watermolen op het gehucht Klei gebouwd werd, na het afbranden van de oude molen te Mansteen onder de oorlog van Lodewijk van Male tegen Brabant. De naam is af te leiden van Mnl. *dwer*, bijvorm van *dwars*. De volksetymologie *welbeek* lag voor de hand.

467. HAVELOOSBORRE (J 8): *een dachw. meirsch hiet den have los borre*, F. 1430; *den haveloosen boorre, noort an den lettercouter*, G. 1540; *een dachw. in de puttenen gen. den haveloosen bergh borne*, F. 1775.- Een meers in de Putten, ter plaatse ongeveer waar, na de afleiding van het water van de

Puttenbeek naar de Molenbeek, in de oude bedding, een nieuwe waterloop ontstaat. De betekenis zal wel zijn: 'nietig, gering'; hier: een borre zonder veel water, beroofd van water door de afleiding van de beek.

490. HEISTERGEMBEEK (D 1): *de hesterghem beke*, C. 1725.- Afleidingsgracht van de Kluisbeek te Heistergem. Dit laatste is de naam van een kwartier in de N.W. hoek van de gemeente, aan de Buggenhoutse grens. Als gehuchtnaam moest deze toponiem de baan ruimen voor Eeksken. Heistergem is de enige -ingahem naam van Opwijk. Men kan reconstrueren tot Heistharingaheim = woning van het gezin van de Frank Haisthari. ... Het is niet met zekerheid uit te maken waar de oorspronkelijke Frankische hoeve Heistergem lag. Wellicht ter plaatse nu nog geheten de motte, vroeger Pluimshof, of wel op Buggenhouts grondgebied, vlak over de grens, het grote Wiesbeekhof ?

533. HOFGRACHT 1: *den hofgracht van de pastorije*, F. 1775.

HOFGRACHT 2: *den wal ofte hofgracht van het walleken*, F. 1775 (ten Broeke).

540. HOFSTADBEEK (E-F 5-6): *een merschelken liggende op de hofstatbeke*, P. 1515; *hofstede aen de hofstadtbeke*, G. 1580; *op de hofstadtbeke*, F. 1775.- Gracht langs het Hofstadveld.

605. HUFFELGRACHT (D-C 7): *de neffelgracht*, R. 1615; *de nuffelgracht*, Z. 1659.- Afwatering van de Huffelmeersen.

623. HULSBOSCHGRACHT (C-10 10): *aen de hulsboschgracht west droeshoutvelt*, R. 1615.- Gracht op de Mazelse grens; deze hulsbos lag vermoedelijk op Mazel. Hetzelfde als Rubbensgracht.

720. KERKHOFGRACHT (G 5): *gracht bij den kerckhove commende metter suytwestsiden tegen tkerckhof*, P. 1515; *het stacketsel an den kerckmuur jehens den kerckgracht*, P. 1569. – Gracht rondom het kerkhof, in de 17de eeuw gedempt.

767. KLUISBEEK (C-F 1-6): *aen de cluyse beke*, G. 1598; *aen de cleyse beke*, P. 595; *de cluysbeke*, passim 17de-18de eeuw; *de Kluyseeck*, B.; *claybeek*, K., Vdm.; *Kluyseeck*, M.- Zijbeek van de Wiesbeek die haar naam ontleent aan de St.-Pieterskluis. De oude naam schijnt Averbek geweest te zijn.

837. KUTSERODEBEEK (C 3-4): *op de cutsseroder beke*, F. 1430; *op de cutserode beke*, F. 1440; *op de cusseroy beke*, F. 1513; *die cutseroodebeke*, P. 1515; *op de cutseroo beke*, F. 1775.- Naam van de Nijverzeelbeek te Kutserode, nabij de Lebbeekse grens.

844. KWADDE BEEK (B-C 3-4): *de quade beke*, F. 1430; *op de quaetbeke*, Z. 1659.- Beek aan 't Vrankrijksveld, komend van 't Rodeveld, op de Lebbeekse grens.- Hetzelfde als de Langegracht.

Kwaad in de zin van *minder*: de kleinere beek tegenover de grotere, de Nijverzeelbeek.

850. KWADDE PLAS: *twee dachw. neven den quaeden plasch*, F. 1513. – Ergens op Neervelde, misschien hetzelfde als Fokspuit.

853. KWIKBORRE (C-D 5-6): *de quicborre*, P. 1515, G. 1566, 1577 ; *an den quicborre*, P. 1556 ; *de quicborrebeke*, G. 1570, 1597.- Oude, thans vergeten naam van de Nijverzeelbeek, niet ver van haar oorsprong. De plaats, in de beek, waar het water opborrelt, zelfs bij de droogste zomers, is nu nog bekend. *Kwik*=levendig. *Kwikborre*: vlietende waterbron. R. 1615 geeft een hele verzameling volksetymologische vervormingen (kuik, kruik, kriek, kruis), een bewijs dat de betekenis van kwikborre toen reeds verloren was.

866. LANGE GRACHT (B 3-4): *opt royvelt, west de langhe gracht*, R. 1615; *de lange gracht*, B.- een der grachten op de Lebbeekse grens.

884. LANGVELDE BEEK (F-J 7-10), B., M.- Beek te Langvelde.

929. LUIKGOOT (B 5).- Goot aldaar.

940. MAESGOOT (F 5), B. – Goot aan de hofstede Maes.

944. MALDERGRACHT (C 7-8): *te Droeshaute aen de maldergracht*, R. 1615; *aen de maldergracht op dmeirsveld*, R. 1615.- Gracht in de Maldermeersen.

- 964.** MAZELGOOT (D 10), B.- Goot onder de straat naar Mazel, op de grens.
- 1021.** MIDDELGRACHT 1 (C 7-8): *jeghen de middelvore*, F. 1513; *opt boesvelt aen den middelgracht*, G. 1597; *een dachw. meersch noort en west de middelgracht*, Z. 1659; *jeghen de middelvore*, F. 1693.- Een der grachten die de Nijverzeelbeek vormen, op de Baardegemse grens.
- 1022.** MIDDELGRACHT 2 (A-B 4-5): *opt royvelt west de middelgracht*, R. 1615; *de middelbeke*, R. 1615.- Een gracht op de Lebbeekse grens.
- 1023.** MIDDELGRACHT 3 (B-C 9): *op d'ashaeghe ... aen den middelgracht tegens Brabant*, F. 1775.- Een gracht op de Baardegemse grens.
- 1024.** MIDDELGRACHT 4 (J 9-10): *in den wijck van mansteen op den berchemcauter ... zuyt aen den middelgracht*, F. 1775.- Een gracht op de Merchtemse grens.
- Een middelgracht is klaarblijkend een grensgracht, waarschijnlijk een kunstmatige uitgraving (voor) om de grens aan te duiden.
- 1032.** MOLENBEEK 1 (J-L 6-7): *de molenbeke*, G. 1570; *de meulebeke*, C. 1640 en passim 17de-18de eeuw; *de Molenbeek*, B., K., Vdm, Popp, M., V.- Beek waarop de watermolen draait.
- 1033.** MOLENBEEK 2 (H-K 7-12): *int Pannebroec aent goet van Afflighem ende molenbeke*, G. 1564.- Oudere naam (ook op de kaart van Ferraris) van de Puttenbeek waar vroeger de verbrande watermolen op draaide. Wellicht heeft er ook een watermolen bestaan te Paddenbroek op grondgebied van Asse of Merchtem.
- 1043.** MOLENIJVER (K 7): *Jacop de hanove van den vivere van den watermolen*, R. 1615; *op de dijcken aen den watermeulen*, R. 1615; *aen de dijcken op den lettercauter noort den neeren vijver*, R. 1615; *aen den molenvijvere*, G. 1572; *de meulenvijver*, C. 1640, C. 1725, V.- Vijver bij molen: zie1033.
- 1053.** MUNKBEEK (F-G 10): *meersch in de muenijckbeke*, F. 1513; *opt specht ofte muenyck beke*, F. 1513; *ofte masesele couter aende munnick beke*, F. 1513.- Beek aan de Mazelse grens, aldus genaamd naar de kloostergoederen van Affligem, aan de beek gelegen, op Mazelse bodem. Hetzelfde als Langeveldebeek en Borrebeek.
- 1081.** NEFFELGRACHT, R. 1615.- Gracht aan de Neffel- of Huffelmeersen.
- 1083.** NEKSPOEL (K 9): *op berchemer couter heet nacxpoel*, F. 1430; *op berchem couter ... aen den neckspoel*, F. 1604; *den neckspoel*, F. 1775.- Plaats in het Klaterbos, te Mansteen, aan de Merchtemse grens. Neks, (Mnl. Nixe), vrouwelijke vorm van Nekker, watergeest. Vgl. Nekkerspoel te Mechelen. Volksgeloof aan watergeesten was in de vorige eeuw nog sporadisch voorhanden in de streek .
- 1099.** NIEUWSTRAAT GOOT (F 5), B.- Een goot der Kluisbeek aan de Nieuwstraat.
- 1101.** NIJVERZEELBEEK (B-D 1-7): *Nyverseelbeek*, B., W., Popp.- Zijbeek van de Wiesbeek die te Nijverzeel ontspringt en het gehele gehucht doorloopt. Vroegere namen: Kwikborre, Veldmeerbeek, Kutserodebeek.
- 1127.** OUDHOFGOOT (F 6), B.- Goot aan het oudhof op 't Heiveld.
- 1136.** PAILLARDGOOT (C 3), B.- Goot van de Nijverseelbeek onder de Paillardstraat, van de Bolstraat naar 't Hoeksken.
- 1200.** PUTTENBEEK (I-L 7-10): *Puttenebeek*, B., W.; *Puttenbeek*, Popp, M., V.- Beek komend van de Paddebroeken, vloeiend voorbij 't Hof te Putte en de Puttenen.
- 1215.** REGENWORTELBEEK (D-G 9-10), B., W., Popp, V.: *Regewortebeek*, M., *Rege Wortel beek*, K.- Beek in de Regenwortel op de Mazelse grens; zij heet lager Langeveldbeek.
- 1246.** ROGSBEDDEWATER (E-F 6-7): *van den wedde watre op 's heeren strate voor 't hooghebroec*, R. 1470; *'t beddewater teghenover het rogxvelt*, G. 1599; *'t rocx beddewater*, R. 1615; *het rox beddewater*, P. 1623; *van 't beddewater op 's heeren strate voor 't hoochbroec*, R. 1615; *het beddewater*, A. 1629; *landt over het rocx beddewater*, P. 1679; *'t rocxbeddewaeter*, *'t beddewater*, F. 1775.- Gracht die het water van de Betsmeersen afvoert, langs de Rogsmeersen.

Het eerste lid is de geslachtsnaam Rogghe. Het oudste domaniaal rentenboek vermeldt te Opwijk, in de 14de eeuw, Jan, Adaem en Zegher Rogghe. Beddewater = looiwater.

1265. RUBBENSGRACHT (D 10): *weede geheeten de rubbensgracht gelegen te Droeshoute met twee syden aent Droeshoutvelt*, G. 1564; *op Droeshoute oost de Rubbensgracht*, R. 1615; *in den rubbensgracht noort den heirwegh*, R. 1615.-

Oude benaming van de beek die hier de scheiding uitmaakt tussen Opwijk enerzijds, Baardegem en Mazel anderzijds. ... Waarschijnlijk een volksetymologische vervorming. Te Halle is een grubbegracht ('gegraven gracht': tautologie ?).

1308. SPECHTBEEK 1 (F-G 9): *de spechtbeke*, C. 1640 en passim 17de eeuw.- Beek aan Hof te Specht, thans Regenwortelbeek geheten.

1309. SPECHTBEEK 2 (I-H 3-4): *jeghen die spechtbeke*, P. 1515; *an spectbeke*, P. 1556; *speckbeke*, G. 1586; *aen de specbeke*, P. 1595; *an specthbeke*, G. 1598; *aen de speckbeke*, F. 1775; *Spekbeek* V.- Andere naam van de Brabantse beek aan de Specht (plaats bij een brug over een beek).

1321. STAMPBEEK (K-L 7): Stambeek, M.- Naam van de Molenbeek op de Klei, wegens de stampmolen (waar olie gestampd werd) aldaar.

1348. STEENWEGGOOT (G 5): Twee goten van die naam in B.

1394. VELDMEERBEEK (C-D 5-6): *de veltmeerebeke*, G. 1599.- Andere naam voor de Kwikborre; officieel: de Nijverzeelbeek.

1411. VERMEERGOOT (H 10), B.- Goot op Waaienberg aan de Meer.

1413. VERSTRAETENGOOT (C 4), B.- Goot aan de hofstede Gillis van der Straeten (1845).

1417. VEULESNIJDERSGOOT (E 3), B.- Goot naast het huis van zekeren De Caluwe bijgenaamd 'Veulesnijder' (1843).

1472. WALGRACHT: *den walgracht van de pastorije hofstede*, F. 1775.- Gracht rondom de oude pastorie.

1473. WALLEKEN (H 5): *den wal, ofte hofgracht van het walleken, aen 't walleken*, F. 1775; *aan 't walleken, aen Staeses walleken*, V.- Oude walling van een hofstede in de Broekstraat; *rondomme in wallen met den opworp*, C. 1640; later hofstede zelf, gedeeltelijk eigendom der familie Staes.

1477. WATERLAD (F 6): *het waterlad ofte wal*, F. 1775.- Kunstmatige waterafleiding (lede) van het Rogsbeddewater en de hofgrachten aan het Kareveld naar de Averbek.

1478. WATERLOOP: Naam van kunstmatige afwateringsgrachten, o.a.

1: een gracht die ongeveer parallel loopt met de Brabantse beek van het Meersveld naar de Vrijdag.

2: een gracht van de Meer aan de Doortstraat naar de Spechtweide, aan de Brabantse beek.

3: de afvoergracht van de Dokken aan 't Kersveld (Kwikborre)

4: de gracht aan 't Zwardland

5: de gracht van Rauakker

6: de gracht op de grens met Mazel: *den waterloop daer Vlaenderen en brabant scheidt*, F. 1775.

1482. WEDDEWATER, zie Beddewater.

1499. WERSBEEK (H 12), M.- Andere naam van de Puttenbeek, op 't grondgebied van Asse, eigenlijk Wedsbeek.

Op de webbeke, R. 1470, geassimileerd uit wedbeke, doorwaadbare plaats in de beek.

1500. WESTBEEK, K.- Andere naam van de Puttenbeek op grondgebied Asse.

1502. WIESBEEK (B-G 1-2): *de wijsbeke*, F. 1513; *de wijeser beke*, K. 1515; *de wisbeke*, P. 1556, 1575, A. 1624, F. 1775 en passim 16de-17de eeuw; *de Wiesbeek*, B., V.- Beek op de grens met Buggenhout en Lebbecke, elders Brabantse beek en Asbeek geheten.

Wies is een hydronymisch element dat we in vele beek- en riviernamen terugvinden; het is natuurlijk ouder dan het suffix *beek* dat er later bijgevoegd werd.

Overzicht van het materiaal – Historisch materiaal (3)

Toponiemen van beken, grachten, goten en vijvers

De natuurlijke waterlopen van enige betekenis heten beek. De volgende samenstellingen komen voor:

- a) Het eerste lid is op zichzelf een beeknaam die ouder is dan de samenstelling: AVERBEEK, BEERSBEEK, WIESBEEK.
- b) Het eerste lid is een bepaling ontleend aan een veld of een gehucht door de beek bespoeld: ASBEEK ('beek die vloeit door de *asch*'), KERSVELDBEEK, KUTSERODEBEEK, LANGVELDEBEEK, NIJVERZEELBEEK, REGENWORTELBEEK, VELDMEEERBEEK.
- c) Het bepalend gedeelte is ingegeven door een of andere plaatselijke omstandigheid: HOFSTADBEEK (beek die voorbij de '*hofstad*' vloeit), KLUISBEEK (id. voorbij St.-Pieterskluis), MOLENBEEK 1 en 2 (watermolens aldaar), PUTTENBEEK (mergelputten langs de beek), SPECHTBEEK 1 en 2 (een spijk of bruggetje over de beek), STAMPBEEK (een stampmolen aldaar), WERSBEEK (eigenlijk *Wedsbeek*, een 'wed' door de beek).
- d) Andere samenstellingen zijn nog: BORREBEEK (tautologie), DWEERSBEEK nu *Welbeek* (dwarse doorsteek), KWADE BEEK (mindere beek), MUNNIKBEEK (beek langs het monniksgoed van Affligem).

Mindere waterloopjes heten:

borre, in deze samenstellingen: HAVELOOSBORRE ('borre beroofd van water'), in verband met een kunstmatige afleiding naar de watermolen) en KWIKBORRE (levendige bron);

zijk;

gracht, veelal 'gegraven' waterafleidingen in de volgende samenstellingen: RUBBENSGRACHT (volksetymologisch uit '*grubbegracht*', tautologie), BREMTGRACHT (gracht langs de *Bremt*), HULSCHBOSGRACHT (gracht naast een hulsbos), MALDERGRACHT (gracht in de Maldermeersen), NEFFELGRACHT (gracht in Neffelmeersen), DIEPGRACHT, LANGEGRACHT, MIDDELGRACHT (grensgracht);

waterlad, kunstmatige afvoergracht van het '*betwater*' uit de '*betsputten*' van vroegere leerlooierijen;

waterloop.

Een natuurlijke 'fonteyne' draagt de zonderlinge naam VILVOORDE.

Vijvers en Putten.

Behalve de kleine *Molenvijver* bij de watermolen op de Klei, vallen er te Opwijk geen vijvers te vermelden. De toponymie bewaart de herinnering aan een andere molenvijver, de MOLENDIJK (waarin dijk=af gedamd water), weer drooggelegd en in akkerland herschapen sedert de vernieling van de watermolen aldaar in 1356. Een aantal kleine, ingesloten waters, heten poel of put. Het oudere der twee schijnt *poel* te zijn. Het komt voor, zonder bepaling, DEN POEL (andere naam van de Blakenput op de Heirbaan), en in de samenstellingen : NEKSPOEL, STEENPOEL (oude steengroef, andere naam van Fokspuit) en VORSCHPOEL.

De samenstellingen met *put* hebben, als bepalend eerste lid:

- a) een persoonsnaam : BLOCKSPUT;
- b) een ander toponiem : DOORTPUT (put gelegen ter Doort), FOKSPUT (in het Fokveld), INGENEPUT, KUTSERODEPUT, TOLLAARDPUT, VELDMEEERPUT;
- c) een hoedanigheidswoord : BLAKKEPUT, BREEPUT, het volksetymologisch DONKEREPUT;

- d) een aanduiding van bestemming : BETSPUT (put waar leder gelooid werd), LEEMPUT, ROOTPUT (put waar vlas geroot werd), VISCHPUT, ZANDPUT, ZAVELPUT;
- e) of een andere omstandigheidsbepaling : ABELENPUT, BRANDEWIJNPUT, DAMPUT (afgedamde put), DOKKEPUT (moerassige put), RAAPPUT (volksetym. uit Rampardput), VORSCHPUT, WAGENPUT, WOLFPUT.

Vele van deze putten zijn overblijfsels van oude wallingen. Andere benamingen daarvoor zijn Wal: 't WALLEKEN; **Gracht**: BURGGRACHT, HOFGRACHT, KERKHOFGRACHT; en **Singel**: de SINGEL VAN DE BORCHT, thans naam van een plein in het dorp, naast de voormalige grachten; de SINGELEER, bij den molenvijver.

De Opwijksche toponymie kent nog het woord **plas** : DE KWADE PLAS.

(1) LINDEMANS Jan, *Toponymie van Opwijk*, Brussel 1930, p. 3-5.

wijk, Brussel 1930, p. 177-178 en 206-207.

(2) LINDEMANS Jan, *Toponymie van Opwijk*, Brussel 1930, p. 23-165.

(3) LINDEMANS Jan, *Toponymie van Op-*

'Water' in Mazelse plaatsnamen (toponiemen)

Hydrographie

Mazenzele behoort volledig tot het Rupelbekken.

De *Rupelbeken* ontspringen ten zuiden van heuvelrug langs de Vilvoordse steenweg, als een reeks aan deze heuvelrug min of meer evenwijdige waterloopjes. Deze zijn reeds tot één verzamelbeek samengestroomd aan de meest oostelijke grensuitsprong van Opwijk met Merchtem. Deze verzamelbeek vloeit te Merchtem in de *Grote*

Molenbeek om zo langs Steenhuffel en Lippelo het regenwater van Zuidelijk-Opwijk naar de *Rupel* te voeren.

De Langeveldbeek, voor haar samenvloeiing met de *Regenwortelbeek*, ook wel *Stampbeek* genoemd, heeft haar bronnen in het Tongeriaan, aan de voet van het Kravaalbos, snijdt Mazenzele in twee en stroomt ongeveer één kilometer op de grens Opwijk-Merchtem.

Uit de publicatie 'Historiek der straten van Mazenzele' (1)

het borrewater 1683, de borrebeke 1775

... van aan de kerk aan het einde der Kerkstraat op de Dries ... vinden wij daar links op de oude kadasterkaart een ovaal blok door de volksmond nu nog aangeduid als '*Het Berrewater*' of '*Beddewater*'. Midden in dat blok is op het plan een rechthoek getekend, wat ons hier een weide doet veronderstellen midden een vijver. Bij Ferraris (1777) staat deze plaats -de weide dus- aangegeven als een bebouwd stuk grond. ... Het '*Berrewater*' was veel groter dan nu het geval is, wat nog duidelijk te merken valt langs de overzijde van deze weg op de Dries. ... Midden in '*het Berrewater*', een naam

die voortkomt van borrewater of bronwater, lag het hof of de villa, verdeeld in het eigenlijke hof en het voorhof. De beek die nu rechts van de Kerkstraat loopt, ging destijds voor Frans De Valck er onder door en verder lag zij ver achter het ganse villa complex dat ter beveiliging met water was ingesloten. Tussen 1777 en 1793 moet de oude motte of wat er restte van de omwalling van de oude villa in en op '*het Borrewater*' zijn verwijderd, alleen de vijver rond de bron bleef bestaan. Vlak voor het hof lag en ligt nu nog de Dorpsdries.

de Langeveldbeek

... lag de Rauakker rechts van de Driesbaan (weg nr. 25) en werd boven begrensd door '*de baene naer Merchtem*' (weg nr. 24) nu onze huidige Vossestraat en Schaapheuzelbaan, rechts door de Heerbaan (weg nr. 10) en onder door de *Langevelsbeek*, het scheiden tussen de Vaerent en de Rauakker.

... Destijds onderwees men ons in de school dat er hier op zekere dag, enkele eeuwen geleden, een treffen plaats vond tussen Spaanse en Hollandse

Langeveldbeek Regenwortel beek Vijverken

... De Panneelenmeersch was een grote meersch of weide die zich oostwaarts de Dries uitstreckte langs de *Langeveldbeek* tot de grens met Opwijk en denkelijk door de grachten die ze in de richting der beek doorsneed in panneelen of vlakken verdeeld werd. Ook op de Mazelkouter was er een panneelenmeersch die eveneens tegen de beek (hier de *Regenwortelbeek*) lag,

de stam- of kruiskensbeek

... 'De linde' bevond zich op het pleintje aan de splitsing van de Lepelstraat en de Zottegemstraat en de 'vaerent' lag tussen 'de straet naer de kercke' (nu

Regenwortelbeek

... Van onze straat (Zottegemstraat) weten wij dat zij in feite een aftakking is van de oude Heerbaan Asse Dendermonde, en van aan het Lindeken alover het Meerken en het gehucht Zottegem, de verbinding uitmaakte met het naburige Opwijk, via het ge-

legereenheden waarbij men zelfs de naam van de beruchte legeraanvoerder Maarten Van Rossum vernoemde. Na de slag begroef men ter plaatse de gesneuvelden en plaatste een kruisje op hun graf. De beek die nevens de graven liep, trad buiten haar oevers en voerde de kruiskens mee, vandaar de naam van '*Cruyskensbeeck*' een benaming die de beek hier nu nog draagt ofschoon ze in werkelijkheid de *Langeveldbeek* noemt.

tussen de Verlorenkost (Jeffes Bosken) en zo langs het Rozemeerschken eveneens tot de grens met Opwijk.

... Het 'Susveld' volgde verder de Vossestraat tot aan het *Vijverken*. Dit *Vijverken* lag links op de Rauakker langs de overzijde van de Drieslaan, links van de wed. Michiels. Het vijverke verdween en maakte later plaats voor 'Jettes Bosken'.

de Molenstraat, weg nr. 20) en de Rauwacker met de *stam- of kruiskensbeek* – tussen beide.

hucht Droeshout, langs de Opwijkstraat, alwaar destijds de *Regenwortelbeek* de grens uitmaakte tussen Vlaanderen en Brabant, zoals pastoor Verhasselt (Mazel 1538-57) het schreef: '*Dien scheet Vlaanderen en Brabant*'.

De waterplassen op de Dries (2)

Op het kadasterplan uit vorige eeuw staan op de Dries niet minder dan drie waterplassen getekend.

Het '*borrewater*' (oudnederlands woord voor bron) bevond zich op de eigendom der Gilde en werd -zoals de andere waters- verpacht. Er wordt in 1679 bij de verpachting gesproken van een

groot en van een klein '*beddewaeter*' op de Dries. In 1720 is er ook nog sprake van het '*bovenste beddewater*'. In de 18de eeuw wordt in het Rekeningen boek van de Gilde ook meermaals gesproken over de '*fransche put*'. Van 1922 tot 1935 is er sprake van '*den bassin*'.

Cijnsboek van Mazenzele ca. 1650

45. Guilliam van mulders van een half dachwant meersch ter j^r *de beke scheydende Vlaenderen ende Brabant* ter ij^r, iij^r ende iiij^r Mr. Arnoult tkint

137. Den selven (Mr Aert tkint) over de selve (jan vanden bossche) op een half

dachwant meersch ter jr *de beke die Brabant ende Vlaenderen scheyt* ter ijr ende iijr den huylensmeersch ende ter iijr Guill van mulders causa uxoris

- 231.** Jaspar tkint over joos Mertens te vooren Gillis de clercq op den Roosenmeersch ter jr pauwels vanden broecke, ter ijr *de beke daer Vlaenderen & Brabant scheet* ende ter iijr tgoitshuys vande Roosen
- 246.** Derfgen. Adriaen de valck by versterfenisse huns ouders op hun hofstadt gelegen tot Masel aenden driesch, ter jr tegens *d'beddewater* ende de kerckhofstrate groot ontrent een dachwant ter ijr hun selfs ter iijr Joos de Valck ende ter iijr Guill. plasch
- 275.** Guill. plas over Marynte fa Willem plas op een dachw.t lants geheeten *de borrebeke*, ter jr daer Vlaenderen ende Brabant scheeden ter ijr t'clooster van (G)roenendael, ter iijr Mr. Joos vander heyden den wech tusschen (b)eyden loopende, ende ter iijr de (weduwe) ende erfgen. jeroon de Nil
- 343.** Den selven (Mr. Aert tkint) over den selven (van ginderachtere) over wylen Gillis vande voorde van ontrent ... Roeden weyde ter jr *den waterloop die Vlaenderen ende Brabant scheedt* ter ijr syn selfs, ter iijr Jan de Ridder causa uxoris ende ter iijr het costerye goet
- 412.** Den selven (Adriaen Smet) over den selven ter vooren Lucas de baert met peeter blanckaert op een hofstadt gelegen onder Masensele groot xxv Roeden ter eender de kerckhofstrate, ter ijr peeter de cremere, ter iijr syn selfs by coope tegen Gillis van ginderachtere ende ter iijr *de beke loopende naer syne camputte*
- 413.** Den selven (Adriaen Smet) over de selve te vooren Margrite van Waerbeke op ontrent hofstadt ter jr den Rauacker:meersch ter ijr *de beke loopende naer den camput* ter iijr ende iijr syn selfs
- 414.** Den selven (Adriaen Smet) by coope over Gillis van ginderachtere op xxv Roeden meersch eertyts hoplochtinck ter jr de kerckhofstrate ter ijr *het beccken aen synen camput* ende ter iijr syn selfs

Verhuring kerktienden 1735

Wyck 1: vanaen den dries beginnende langs den panneelen meersch tot aan de hofstede van Joos t'sas commende langs de straete achter t'*vijverken* ...

Wyck 2: beginnende van aen het *vijverken* langs de strate tot aen den wintmolen ...

(1) DE NIL Leo, *Historiek der straten van Mazenzele*, 1971-..., artikelenreeks verzameld en heruitgegeven door Heemkring Opwijk-Mazenzele, 1987.

(2) Zie *De Mazelse Gilde en haar Dries*, door Jules Van de Velde in *HOM-tijdschrift* 1991-2, p. 5-6.
